

УДК 378.091.8 – 044.332

Волкова Віра

РОЛЬ КУРАТОРА У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями. Висока динаміка соціально-економічного, соціокультурного і технологічного розвитку суспільства вимагає підготовки фахівців, здатних швидко адаптуватися до мінливих умов професійної діяльності на сучасному виробництві й ефективно вирішувати різноманітніші та складніші професійні завдання. Проблемою сучасного суспільства є працевлаштування різних груп населення. Основна частина безробітного населення формується з найбільш активного, освіченого, динамічного, перспективного прошарку населення – молоді, що складає близько 35 % працездатного населення. Безробіття і незатребуваність молоді призводять до збільшення проблем, зниження якості трудових ресурсів, падіння рівня інтелектуального потенціалу та погіршення рівня життя. Втрата людиною позитивних орієнтирів у молодості призводить до негативних наслідків у старшому віці – невдоволеності життям, погіршення самопочуття, внутрішніх конфліктів, нервових і серцево-судинних захворювань, передчасного старіння [2, с. 40].

Від того, наскільки вдало складається професійна діяльність, багато в чому залежить наше ставлення до свого життя загалом. Робити улюблену справу, яка приносить задоволення і повагу оточуючих, – велика життєва удача. Буде це чи ні – багато в чому залежить від бажання зробити ґрунтовний і розумний вибір професії. Проблема професійного самовизначення, уявлень про своє професійне “Я” тих, хто завтра вийде на ринок праці й буде продуктивною силою суспільства, є надзвичайно актуальною.

У відповідності з Болонською конвенцією в Україні відбувається перехід на нові моделі навчання, суттєво змінюються навчальні плани, форми організації занять, критерії оцінювання знань, розробляються і втілюються нові педагогічні технології і стандарти освіти. Навчання у вищій школі стає більш складним і за формою, і за змістом. Більшість студентів-першокурсників, як правило, мають зіткнутися з цілою низкою проблем, серед яких перше місце посідає проблема психологічної адаптації. Психологічна адаптація – система заходів, спрямованих на формування в особистості здатності пристосовуватися до існуючих у суспільстві вимог та критеріїв за рахунок присвоєння норм і цінностей даного суспільства [1]. Соціальна адаптація – це процес активного пристосування індивіда до змін середовища за допомогою різних засобів. Проблеми соціальної адаптації особливо гостро відчуються у молодіжному середовищі. Вони позначаються і на психічному здоров'ї молодої людини, і на формуванні її ціннісних норм, і на формах поведінки. Збільшення кількості дітей, схильних до девіантної поведінки, свідчить про домінування в їхньому соціальному розвитку саме низької соціальної адаптації. Тому соціальна адаптація стає важливою категорією понятійного апарату соціальної педагогіки, а також предметом глибокого практичного вивчення.

Необхідність у психологічній адаптації людини виникає, перш за все, зі зміною діяльності людини і її соціального оточення. Здатність до адаптації визначає здатність до подолання різних перешкод у пошуку власного місця у життєвому просторі, що є вирішальним фактором успішного розвитку молодої людини.

До основного змісту процесу адаптації студентів молодших курсів належать: формування нового ставлення до професії, засвоєння нових навчальних норм, оцінок, способів і прийомів самостійної роботи, пристосування до нового типу навчального колективу, його звичаїв і традицій,

пристосування до нових умов побуту, нової “студентської культури”, нових форм використання вільного часу тощо.

Оскільки людина практично завжди знаходиться у соціальному оточенні, її діяльність пов’язана з умінням будувати відносини з іншими людьми. Комунікативні можливості у кожної людини різні і визначаються наявністю досвіду, потребою у спілкуванні, принципами побудови контакту, групової ідентифікації, а також рівнем конфліктності. Тож, значимою є самооцінка студента як показника його здатності до навчальної адаптації. Оскільки адаптація це завжди той чи інший вид збалансованості внутрішнього і зовнішнього, індивідуального і суспільного, наголошується на важливості такої передумови успішної адаптації студента, як наявність у нього здатності правильно оцінювати власні можливості не тільки щодо навчальних завдань, а й щодо їх розкладу і правил, які визначають їх виконання [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми. Значна увага приділяється питанням адаптації студентів до навчання у вищій школі у психологічній літературі. Проблема адаптації студентів-першокурсників до навчання вищій школі є однією з важливих загальнотеоретичних проблем і дотепер дискусійною. Педагогічні аспекти адаптації студентів розглядаються в працях С. Гурі, М. Левченко, В. Штифурак та інших авторів. Проте увага дослідників в основному зосереджена на вивченні різноманітних факторів, у тому числі і особистісних властивостей, які викликають процес дезадаптації першокурсників. Вміння адаптуватися в різних обставинах характеризує процес становлення і розвитку особистості, її професійного зростання. Отже у випадку дезадаптації особистості порушується не тільки її особистісно-професійний розвиток, а й знижуються психофізіологічні можливості організму, уможлиблюються різноманітні порушення здоров'я.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Процес адаптації до навчання у вищій школі – досить

складне і багатогранне явище. Прискорення процесів адаптації першокурсників до нового для них образу життя і діяльності, дослідження психологічних особливостей, психічних станів, виникаючих у навчальній діяльності на початку навчання у вищій школі, а також виявлення педагогічних і психологічних умов активізації даного процесу є надзвичайно важливими завданнями. Проте, організація навчальної діяльності на першому курсі не забезпечує на достатньому рівні адаптацію студентів до специфічних умов вищої школи. Внаслідок неузгодженості дій викладачів, кураторів та інших служб, а також недостатньої уваги до розв'язання цієї проблеми з боку керівників, студенти адаптуються до навчального процесу досить важко [3; 5].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення ролі куратора академічної студентської групи в оптимізації адаптаційного процесу першокурсників до нового соціального середовища й деякі пропозиції щодо впровадження адаптаційної програми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Показниками успішної соціальної адаптації виступає високий соціальний статус індивіда в певному середовищі, його психологічне задоволення цим середовищем і його найбільш важливими елементами, зокрема, задоволення роботою, її організацією, умовами і змістом тощо. Показниками низької соціальної адаптації є переміщення суб'єкта в інше соціальне середовище, відхилення у поведінці. Успішність соціальної адаптації залежить від характеристики середовища і суб'єкта.

Особливу вагомість адаптаційні процеси набувають на першому етапі навчання у вищій школі. Складність цього етапу полягає у тому, що у студента відбувається перебудова всієї системи ціннісно-пізнавальних орієнтацій особистості, засвоюються нові способи пізнавальної діяльності, формуються певні типи і форми міжособистісних зв'язків і відносин. З першого дня навчання у вищій школі студент потрапляє до навчальної групи, де зібрані

колишні школярі з різними характерами, амбіціями, цілями, самооцінкою тощо. В цих умовах дуже важко адекватно сприймати не тільки навколишню дійсність, а й, навіть, самого себе. Виявлення своєї особистості, займання своєї соціальної “ніші” у колективі, який починає формуватися, адаптація власної поведінки щодо рольових очікувань студентів – одногрупників не у всіх відбувається легко і одразу. Як правило, це важкий і тривалий період у розвитку колективу. Крім цього, різниця між сільською і міською молоддю у питаннях виховання, ставлення до життя і життєвих цінностей, різниця у рівні можливостей для самореалізації ще більше загострює і уповільнює процес адаптації першокурсників, а також формування адекватної системи стосунків і спілкування [5].

Окреслена низка проблем адаптації студентів дозволяє зазначити, що адаптаційний процес слід розглядати комплексно, на різних рівнях його протікання, враховуючи різні форми і стратегії. В адаптації студентів велике значення має психологічна підтримка. Доброзичливість, увага до студентів, індивідуальний підхід сприятимуть скороченню строків адаптації до навчального процесу в вищій школі.

Однією з ефективних форм управління адаптаційним процесом є кураторство. Від куратора групи багато в чому залежить успішність адаптації першокурсників до нового соціального середовища, налагодження ділових і особистих контактів між членами групи. Успіх діяльності куратора групи 1-го курсу багато в чому залежить від чіткого осмислення і визначення основних напрямів, від оптимального вибору форм і методів виховання, що значно підвищують ефективність управління адаптаційним процесом першокурсників до навчального закладу.

Основними напрямками комплексної системи організаційно-педагогічних заходів, які дозволяють кураторові оптимізувати роботу і швидше досягти необхідних результатів, є:

- проведення роботи по ознайомленню студентів з особливостями навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, професійному орієнтуванню;
- ознайомлення куратора з соціально-демографічними характеристиками студентів, вивчення рис характеру, рівня знань і суспільної активності;
- вивчення системи міжособистісних стосунків, що формується;
- розвиток у першокурсників недостаючих організаторських умінь і навиків;
- надання допомоги у науковій організації праці студентів;
- надання допомоги студентам в організації самовиховання [5, с. 18-21].

Основними завданнями куратора на початковому етапі формування професійних інтересів є:

- виявлення у студентів мотивів вступу в даний навчальний заклад, міри розуміння специфіки і характеру обраної професії;
- визначення міри свідомості вибору навчального закладу і професії, діагностика даних, які можуть і мають бути розвинені в процесі підготовки майбутніх фахівців.

Кураторові необхідна головну увагу приділити активному ознайомленню студентів з вимогами, що пред'являються професією до особистості фахівця. Також необхідно розвивати пізнавальний інтерес до наукових і професійних вимог через організацію позанавчальної діяльності студентів – основної форми роботи куратора. Автори багатьох досліджень показують, що у студентів є певна потреба у самоосвіті, але рівні цієї потреби різні. Завдання куратора полягає в тому, щоб створити умови для її задоволення, сформулювати спонукальні мотиви до самоосвіти у кожного студента й надати необхідну допомогу. Міра допомоги має бути визначена індивідуальними особливостями і можливостями студента.

Загальновідомо, що успішність соціально-психологічної адаптації пов'язана з розвитком групи як колективу. Вже на першому році навчання група може пройти всі етапи розвитку, починаючи від дифузного стану до рівня колективу. Тому кожен куратор повинен уміти використовувати зручні і легкі в обробці діагностичні методики, що забезпечують глибоке і всебічне проникнення у внутрішню структуру групи.

Крім того, для інтенсифікації адаптації студентів до умов нового навчального закладу важливе значення має інтенсивність дружніх зв'язків у групі. Тому з метою стимулювання процесів мікрогрупової диференціації необхідна організація колективних форм спільного дозвілля (виставки, театри, турпоходи і т. д.), що містить окрім всього іншого психологічні ігри і вправи, орієнтовані на створення сприятливого психологічного клімату в групі і духовний розвиток і формування особистості.

Вважаємо, що у вищій школі необхідно розробити єдину адаптаційну програму, проведення якої надасть можливостей студентам-початківцям значно скоротити процес адаптації і зробити його більш приємним і насиченим позитивними емоціями. Ця програма, яка має чотири етапи, запускається у перший навчальний тиждень і триває цілий місяць.

На першому етапі використовуються тести-опитувальники, за якими куратори груп і закріплені за групою члени волонтерського руху та студентської психологічної служби всебічно досліджують особистість кожного студента-першокурсника, виявляють труднощі перших днів навчання у вищій школі.

Другий етап проводиться у формі ділової гри. Всі служби вищої школи, починаючи з відділу кадрів і закінчуючи їдальнею та буфетами, визначаються відповідним "пунктом призначення", до якого повинна дістатися група за певний час і отримати інформацію щодо її ролі для успішності студентів у навчанні та організації її роботи. На початку гри куратор групи доводить до

студентів правила проходження пунктів-служб і правила поведінки студентів. При цьому важливо надати можливість студентам самостійно визначитися зі схемою виконання завдань. Спостереження за тим, як поведуться студенти, до кого прислухаються у групі, який характер має їх спілкування, як успішно виконують поставлені перед групою завдання, дозволить куратору групи у майбутньому успішно нею керувати і застосувати відповідні індивідуальні і групові форми роботи зі студентами. По закінченні даного етапу куратор проводить співбесіду зі студентами, визначає “прожиті” ситуації при проходженні різних пунктів призначення.

Третій етап – знайомство студентів-першокурсників з органами студентського самоуправління, його ролі у вищій школі, напрямках діяльності, запланованих заходах. Студенти забезпечуються інформаційною печатною продукцією і запрошуються для участі у різноманітних заходах. Передбачається дружня бесіда старшокурсників з початківцями, останнім надається можливість поставити своїм старшим товаришам такі відверті питання, які вони не зможуть поставити викладачам і кураторам, і отримати на них відповіді.

Четвертий, заключний етап передбачає розробку рекомендацій для студентів-першокурсників щодо змін в умовах навчання в вузі, визначення індивідуального підходу і соціально-психологічної допомоги студентам.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. На сьогодні вирішення поставленої проблеми потребує пошуку нових шляхів активізації психолого-педагогічних і організаційних умов, які б забезпечили оптимальну соціалізацію студентів першого курсу у навчальному закладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брудний В.І. Соціологічний практикум. [Електронний ресурс] /В.І. Брудний // Законний портал. – 2008. – №1. – С. 11. Режим доступу до ресурсу <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.19612.0>,

2. Мосієнко С. Професійна адаптація та гендерне виховання учнів, студентів середніх спеціальних закладів освіти //Соціальний педагог. – Січень, №1 (49) 2011. – С. 40-45

3. Чепелева Н.В. Роль соціально-психологічної служби в процесі адаптації студента першокурсника у вищому навчальному закладі. [Електронний ресурс] / Н.В. Чепелева // Психологія. – 2008-02-18. – С. 1-4. Режим доступу до ресурсу: ua.textreferat.com/referat-10938-1.html

4. Штепова О.С. Тренінг – актуалізація особистої зрілості / О.С. Штепова // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №3. – С. 48 – 61.

5. Щербатюк Б.А. Методика дослідження особистості / Б.А. Щербатюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – №1. – С. 18-21.

Вера Волкова. Роль куратора в соціально-психологічній адаптації студентів-первокурсників. Переход на нові моделі навчання, зміна навчальних планів, форм організації занять, критеріїв оцінювання знань, впровадження нових стандартів освіти робить навчання в вищій школі більш складним і по формі, і по змісту. Більшість студентів-первокурсників стикаються з цілим рядом проблем, серед яких перше місце займає проблема психологічної адаптації. Однією з ефективних форм управління адаптаційним процесом є кураторство. Успіх діяльності куратора групи 1-го курсу в значній мірі залежить від чіткого осмислення і визначення основних напрямків, від оптимального вибору форм і методів виховання, які значно підвищують ефективність управління адаптаційним процесом первокурсників до навчального закладу.

Ключові слова: адаптація, кураторство, спілкування, самооцінка, особистість, середовище, міжособистісні стосунки, група.

Vera Volkova. The role of tutor in the social-psychological adaptation of the first-year students. The transition to new models of learning, change of the

curricula, both forms of educational process organization and the criteria of knowledge evaluation, introducing new standards of education – all these factors make the process of studying at high school more difficult, both in forms and content. Most first-year students face a number of problems, among which psychological adaptation occupies the first place. Supervision stands for one of the most effective forms of adaptation process management. The success of the first-year students' tutor mostly depends on a clear understanding of the problem, right choice of main directions of work, optimal selection of forms and methods of education. All mentioned above positions greatly increase the effectiveness of adaptation process management while working with the first-year students.

Keywords: adaptation, counsel, intercourse, self-appraisal, personality, environment, interpersonality relations, group.

LITERATURE

1. Brudny V.I. Sociological practical work. [Electronic resource] /V.I. Brudny // Legal portal. – 2008. – №1. – P. 11. Access mode to the resource of <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.19612.0>
2. Mosienko S. Professional adaptation and гендерне education of students, students of the middle special establishments of formation / S. Mosienko //the Social teacher. it is January, №1 (49) 2011. – P. 40-45.
3. Chepeleva N.V. A role of socialpsychological service is in the process of adaptation of student of freshman in higher educational establishment. [Electronic resource] / N.V. Chepeleva // Psychology. – 2008-02-18. – C. 1-4. Access mode to the resource: ua.textreferat.com/referat - 10938-1.html
4. Stepova O. S. Training of is actualization of the personal maturity / O. S. Stepova // Practical psychology and social work. - 2005. - №3. - 48 - 61.
5. Sherbatyuk B.A. Methods of research of personality / B.A. Sherbatyuk //are Practical psychology and social work. – 2007. – №1. – P. 18-21.